

למה אין עונש מאסר בתורה?

פרופ' אבי לוי

פרשת משפטים כולה רצופה משפטים ודינים שהם היסוד לקיומה הבריאה והתקין של כל חברה וקהילה ובודאי זו השייכת לעם היהודי. אין קיום לאנושות ללא דין ומשפט. עובדה היא שזו אחת משבע מצוות בני נח: "דינים" - להקים מערכת משפט וצדק. על שלשה דברים העולם עומד: על הדין, על האמת ועל השלום. החוקים והמשפטים הם המסגרת אבל מהותם תלויה בביצוע ובמבצעים. פרשתנו מלאה במצוות שבין אדם לחבירו. הן היסוד לעבודת ה' אמיתית. יש איזון ויחס בין מצוות שבין אדם למקום לבין מצוות שבין אדם לחבירו. משפטי התורה, בניגוד למערכות משפט אחרות, הם משפטים מחנכים. הם בונים אדם וחברה והם תמיד רואים את האדם שמאחורי המעשים: גם אם הוא חוטא הוא אדם וצריך לשמור על צלמו וכבודו. הדוגמאות הן רבות.

עצם תחילת הפרשה בעניין עבד עברי היא הדוגמא לחוק מחנך: זהו חוק המאמין בשיקומו של האדם שחטא או מעד ולא בהענשתו. לכן גם אין מושג של כלא בתורה. התורה גזרה על אדם שגנב ואין לו ממה להחזיר, להימכר כעבד. זו שלילת חופש לא כעונש אלא כגמילה וטיפול. התורה מצווה להביאו לתוך משפחה נורמטיבית, לחיות בתוכה, להיות שותף ואולי גם לבנות משפחה חדשה משלו. למרות מעמדו הוא זכאי לכבוד ואהבה: "קנה עבד קנה אדון לעצמו". אדונו חייב לספק לו כל צרכיו. העבד חייב להחזיר רק את ערך הגניבה. הוא ממשיך להיות אדון על גופו. כשהוא גנב מחברו הוא בז למושג של קניין פרטי וזה טעון תיקון. כך בבית אדונו ידע מה ערכו של רכוש וקניין פרטי ורכוש הזולת. הכנסת האדם לבית כלא כעונש לא תתקן את מידותיו ושם יכול ללמוד ולהתרגל לדברים יותר גרועים. המשפט המחנך של התורה מביאו לטיפול וגמילה ממעשיו ותוצאה של תועלת לחברה.

יסוד נוסף וחשוב הוא שהמשפט העברי דורש לפעול: לפני משורת הדין. זהו "ועשית הישר והטוב". משפטים = מ(מצווה)-ש(שיעשה)-פ(פשרה)-ט(טרם)-י(יעשה)-מ(משפט). בניגוד לגישה במשפט הכללי של גישור מתוך רצון, הרי המשפט העברי מחייב לעשות פשרה ולפנים משורת הדין. לא די בהסדרת היחסים שבין אדם לחבירו, אלא על מנת להביא לתיקון החברה, צריך להפוך את היחיד לטוב יותר, גם אם לפעמים מוותרים על תביעות צודקות. תרבות המשפטיזציה שהכל שפיט ותרבות ה"דווקא" לא מייצרות חברת מופת אלא חברה מנוכרת שחשה אי-כבוד לשופט ולמשפט. האם זה לא נובע מהתחושה של אטימות כלפי האזרח הקטן והפשוט, דל האמצעים??

מערכת מתחשבת שמביטה גם על האיש הקטן וצרכיו ולא מודדת את הצלחתה ב"יקוב הדין את ההר" במערכת חוקים יבשה ולא מחנכת. פרשת יתרו מתמקדת בהעמדת מערכת המשפט על הישר והטוב במערכת מחנכת ולא מערכת אכפת. אימוץ של הדרך של ועשית הישר והטוב, הסובלנות שבנקיטת פשרה של לפני משורת הדין תשפר את יחס הגומלין בין האדם לאדם ובין האדם לשלטון. גם בזוגיות צריך לפעול ביחסים של לפני משורת הדין והכלה ולא התחשבות של אני עשיתי כך אז את כך וכו'. אלא לדעת שבכל מישורי ההתנהגות והחיים צריך תמיד לפעול על פי הישר והטוב ואז: ויראת מאלוקיך, אני ה'.